

ТЕНДЕНЦИИ В РАЗВИТИЕТО НА НОРМАЛНИТЕ СТРАХОВЕ

Елиана Пенчева*, Енчо Герганов,
Ева Папазова, Георги Карастоянов

Целта на предлаганото изследване е да разкрие развитийния патерн на нормалните страхове в юношеството и младостта по отношение на интензивност, честота и интегрален показател. В изследването взеха участие 177 юноши и младежи на възраст от 16 до 40 г. Бяха използвани два идентични въпросника за изследване на интензивността и честотата на страховете, базирани върху резултатите от насочен асоциативен експеримент за генериране на страхове в тези две възрастови групи. Беше приложена и скалата на Ч. Спилбъргър за личностна тревожност STAI_Y_2, адаптирана за български условия от Д. Щетински и И. Паспаланов (1989). Резултатите показват, че корелацията между интензивността и честотата на измерваните страхове е статистически значима, но умерена. Съвкупното влияние на интензивността и честотата на страха (интегралният показател) детерминира личностната тревожност. Страховете при момчетата са по-високи и по трите измерителя на страха: честота; интегрален показател и интензивност от тези при момчетата. С увеличаване на възрастта честотата, с която се проявяват страховете в тези два периода от жизнения цикъл, намалява. Най-голямо представителство сред 10-те най-разпространени страхове в целия изследван контингент имат стимулите от категорията „физическо нараняване, болест и смърт“. Наблюдават се полови и възрастови различия по отношение на 10-те най-разпространени страхове.

---

* Ст.н.с. д-р Елиана Пенчева — Институт по психология при Българска академия на науките.
Адрес за контакти: eli@anetbg.net

Постановка на задачата

Нормативният страх се разграничава от клиничния страх или фобията и се дефинира като нормална реакция на действителна или въображаема заплаха. Той се разглежда като интегрален и адаптивен аспект на развитието, тъй като предупреждава организма за опасностите, стимулира бягство или избягване и освен това съдейства за развитието на поведението, които са полезни за справянето със стресогенните житейски събития. Многобройните изследвания на нормалните страхове, които всеки човек преживява, търсят отговор на въпроса как се променят те в процеса на съзряването, т.е. съществува ли определен развитиен патерн в това отношение (Gullone, 1999; Lane & Gullone, 1999). Повечето автори изтъкват съществуването на предвидими различия в тяхното съдържание в процеса на жизнения цикъл — някои страхове изглеждат фундаментални и биологични по своята природа, докато други се развиват по-късно и са по-специфични, диференцирани, конекстуални, включват магическо мислене и вероятно са свързани повече с опита, отколкото с организмични фактори. Межкултурните съпоставки установяват доста сходна факторна структура на страховете в различните страни (Arrindell et al., 2003). Хигинс измерва страховете на китайски и английски студенти и също установява сходства между двете култури. Китайските студенти изразяват по-ниски равнища на страхове от английските, особено в сферата на социалното оценяване, но не и в сферата на еволюционните страхове. Обяснението на авторката е, че съществува много по-малко заучаване или културно влияние при изразяването на архетипните страхове от високо, тъмнина, змии и др. Тя допуска, че базисните емоционални реакции по всяка вероятност са вродени и универсални, докато по-комплексните се формират по пътя на културното учене (Higgins, 2004). Друг емпирично верифициран факт е консистентното намаляване на нормалните страхове с възрастта (Gullone, 2000; Ollendick et al., 2001; Peleg-Popko & Dar, 2001). Независимо от използвания инструмент за измерване на страха се установява също неоспоримият ефект на пола — жените имат по-високи стойности от мъжете. Най-широко използваният инструмент за измерване на страховете е Въпросник за изследване на страха при деца [Fear Survey Schedule for Children — Revised (FSSC-R)]. Въпреки несъмнените му психометрични качества възниква въпросът какво всъщност мери той. Почти всички изследвания показват, че общите (обичайни, най-често срещани, най-разпространени) страхове обхващат стимули, свързани със смърт и опасност, но се поставя въпросът каква е вероятността за тяхното появяване, т.е. каква е тяхната честота. Отговорът на този въпрос намираме в немалък брой изследвания с различни модификации на този въпросник, като се включва и скала за честота (McCathie & Spence, 1991; Gullone & Lane, 2002; Ollendick & King, 1994). Оказва се, че променливите *интензивност* и *честота* силно корелират, което води до извода, че измерването на интензивността систематично се влияе от